

VÝCHOVNÉ OPATRENIA AKO KATEGÓRIA SUI GENERIS V SYSTÉME ALTERNATÍVNYCH SANKCIÍ UPLATŇOVANÝCH V TRESTNÝCH VECIACH MLADISVÝCH

MIRIAM HRUŠKOVÁ

Právnická fakulta, Paneurópska vysoká škola, Slovenská
republika

Abstract in original language

Systém alternatívnych sankcií uplatňovaných v trestných veciach mladistvých možno vymedziť ako súhrn inštitútov, ktorých primárnym účelom je nahradenie nepodmienečného trestu odňatia slobody u mladistvého, ich usporiadanie a vzájomné vzťahy medzi nimi. Odborná literatúra primárne rozlišuje hmotnoprávne a procesné alternatívne sankcie, pričom predkladaný príspevok bližšie kategorizuje procesné alternatívne sankcie, ktoré možno uplatniť v trestných konaniach pri mladistvých páchatel'och. Akcentuje predovšetkým na inštitút výchovných opatrení, ako na zvláštnu a samostatnú kategóriu v rámci procesných alternatív. Popisuje účel, aplikáciu a špecifiká výchovných opatrení, prostredníctvom ktorých poukazuje na naplnenie úlohy procesnej alternatívy v trestnom konaní proti mladistvému.

Key words in original language

mladistvý, sankcie, procesné alternatívy, výchovné opatrenia

Abstract

The system of alternative penalties applicable in criminal juveniles can be defined as the sum of institutes whose primary purpose is to replace a prison sentence for juveniles, their organization and the relationships between them. The literature essential distinguishes substantive and procedural alternative sanctions that can be applied to juvenile offenders. The article categorizes the more procedural alternative sanctions. Especially emphasizes the institution of educational measures, as a special and separate category in the process alternatives. Describes the purpose and application specific educational policies which points to the fulfillment of the tasks of process alternatives in criminal proceedings against a juvenile.

Key words

juvenile, sanctions, process alternatives, educational measures

Zvlášť pri vybavovaní trestných vecí mladistvých sa uprednostňujú menej závažné trestnoprávne postihy, teda rôzne alternatívne vybavenia trestných vecí, ktoré spĺnia nielen represívny, ale predovšetkým výchovný účel trestu bez vážnejšieho negatívneho dopadu na výchovu a ďalší život mladistvého. Dôvodom je jednak zvýšená ochrana týchto osôb prostriedkami trestného práva pre ich

nedokončený psychosociálny a biologický vývoj, a tiež predpoklad, že u mladistvého sa podarí jeho výchovu a budúci život včas nasmerovať tak, aby sa v budúcnosti vyhol páchaniu trestnej činnosti. Slovenské trestné kódexy preto ponúkajú aplikáciu širokého spektra možných alternatívnych reakcií na spáchaný trestný čin mladistvého, a to od najmiernejších odklonov od trestného konania, cez výchovné a ochranné opatrenia k viac dôrazným alternatívnym trestným sankciám. Alternatívou pritom rozumieme možnosť zvoliť si medzi dvoma alebo viacerými spôsobmi riešenia.¹

Jednotlivé druhy alternatívnych trestov, opatrení a postupov (ďalej len „alternatívne sankcie“) neexistujú v rámci trestného práva len ako jednotlivé prvky, ale vytvárajú určitý systém, ktorý je charakterizovaný v prvom rade rovnakým účelom a to nahradením nepodmienečného trestu odňatia slobody. Systém alternatívnych sankcií uplatňovaných v trestných veciach mladistvých tak možno vymedziť ako súhrn inštitútov, ktorých primárnym účelom je nahradenie nepodmienečného trestu odňatia slobody u mladistvého, ich usporiadanie a vzájomné vzťahy medzi nimi.

Tento systém alternatívnych sankcií možno ďalej rozdeľovať na základe rôznych kritérií. To najbežnejšie a najzákladnejšie rozdelenie systému alternatívnych sankcií závisí na tom, v akej fáze trestného konania možno jednotlivé druhy alternatívnych sankcií aplikovať, tj. či v trestnom práve hmotnom alebo v trestnom práve procesnom. Na základe tohto kritéria rozlišujeme:

- hmotnoprávne alternatívy, ktoré možno ďalej diferencovať na alternatívne tresty a alternatívy k potrestaniu,
- procesné alternatívy, tzv. odklony v trestnom konaní.

Odborná literatúra však okrem týchto alternatív v oblasti trestného práva hmotného a procesného rozlišuje aj alternatívne postupy realizované mimo systém trestného práva, teda metódy riešenia trestných vecí právom bližšie neupravené, ako napríklad mediácia.²

Procesnými alternatívami chápeme určité alternatívy v spôsobe vybavenia vecí, ktoré sa v trestnom konaní nazývajú odklonmi.³ Odklon, alebo tzv. diverziu možno vymedziť ako právny inštitút spočívajúci v odchýlení sa od typického priebehu trestného konania v tom zmysle, že trestné konanie nedospeje do svojho obvyklého konca (vynesenia rozsudku) ale vyrieši sa iným, alternatívnym spôsobom.⁴ Zároveň tak odklony predstavujú spôsob, ako sa vo vhodných prípadoch vyvarovať stigmatizácii mladistvého páchatel'a,

¹ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné*, všeobecná časť, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s.455-456

² ŠČERBA, F.: *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě*, Praha: Leges, 2011, s.30

³ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné*, všeobecná časť, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s.357

⁴ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s.217

vyplývajúcej z priebehu trestného konania a odsudzujúceho rozsudku.⁵

Do slovenského trestného práva procesného boli postupne zavádzané celkom štyri druhy odklonov, a to podmiennečné zastavenie trestného stíhania (§ 216 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ“, alebo „Trestný poriadok“), podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 TP), zmier (§ 220 TP) a dohoda o vine a treste (§ 330 TP).

V rámci konania proti mladistvým možno aplikovať všetky uvedené druhy odklonov, avšak je potrebné poukázať na to, že aj keď Trestný poriadok upravuje trestné konanie pri mladistvých páchateloch osobitne, v tzv. osobitných spôsoboch konania (§ 336 až 347 TP), táto osobitná úprava nijak zvlášť podmienky pre uplatňovanie jednotlivých odklonov neobsahuje, preto je nutné subsidiárne použiť aj všeobecnú právnu úpravu.⁶ Naproti tomu napríklad česká právna úprava zvláštnych spôsobov konania proti mladistvým upravená v Zákone č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, obsahuje aj zvláštnu úpravu odklonov vzťahujúcu sa ku konaniu proti mladistvým. Hlavné špecifikum tejto českej úpravy spočíva predovšetkým v rozšírení alternatívnych postupov uplatňovaných voči mladistvým o druh odklonu označovaný ako „odstoupení od trestního stíhání“ ktorý je určený špeciálne pre mladistvých obvinených.⁷

Pre realizáciu odklonov v trestnom konaní proti mladistvým musí byť primárne splnená predovšetkým podmienka vyjadrenia súhlasu s aplikáciou odklonu mladistvého obvineného, ako aj jeho zákonného zástupcu. Vyjadrením súhlasu s aplikáciou konkrétneho odklonu sa mladistvý obvinený dobrovoľne podvoľuje obmedzeniam alebo povinnostiam vyplývajúcim z rozhodnutia o odklone a vzdáva sa aj práva na riadny priebeh procesu. Logicky nadväzujúcou podmienkou je aj priznanie sa k spáchaniu trestného činu, ktorá je často ďalšou podmienkou pre aplikáciu odklonov. Súhlas aj priznanie majú vyjadrovať dobrovoľné prevzatie zodpovednosti za spáchaný trestný čin zo strany mladistvého obvineného.

Aplikácia procesných alternatív ako taká je spojená jednak s okamžitým alebo podmiennečným zastavením trestného stíhania, ale aj s určitou formou výchovného pôsobenia na mladistvého, voči ktorému sa vedie trestné konanie a voči ktorému je odklon uplatňovaný. Toto výchovné pôsobenie je realizované prostredníctvom prvkov sankčného charakteru, ktoré nastupujú buď po rozhodnutí o odklone, alebo sú podmienkou, ktorá musí byť splnená, aby odklon vôbec musel byť aplikovaný. Napríklad podmiennečné zastavenie trestného

⁵ ŠČERBA, F.: *Odklon jako sankční opatření*, in *Trestněprávní revue* roč. 2009, č. 2, s. 33

⁶ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava: IURA EDITION. 2010. s.559

⁷ ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s.99

stíhania a podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného je spojené so stanovením skúšobnej doby, po ktorú je mladistvý obvinený sledovaný. Alebo pri zmeri je jeho schválenie podmienené aj zložením primeranej peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely.⁸

Do systému alternatívnych sankcií uplatňovaných v trestných veciach mladistvých však možno zaradiť aj výchovné opatrenia upravené v § 106 a násl. zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ako zvláštnu a samostatnú kategóriu. Ich špecifikum spočíva v tom, že aj keď ide primárne o typ hmotnoprávných sankcií označovaných ako „opatrenia“,⁹ môžu byť aplikované jednak súdom - v konaní pred súdom, a jednak už v prípravnom konaní - uznesením prokurátora, avšak v tomto štádiu trestného konania len s výslovným súhlasom mladistvého, proti ktorému sa konanie vedie.¹⁰ Takto je možné pôsobiť na mladistvého ešte počas prebiehajúceho trestného stíhania, pričom súd bude posudzovať aj príkladné dodržiavanie nariadeného výchovného opatrenia mladistvým ako poľahčujúcu okolnosť.¹¹

Mladistvý pritom môže kedykoľvek v priebehu trestného konania, najneskôr však do skončenia prípravného konania, svoj súhlas odvolať písomným prehlásením adresovaným súdu a v prípravnom konaní prokurátorovi, ktorý trestné konanie vedie.¹² Výkon výchovného opatrenia tým skončí, nakoľko tieto opatrenia nie sú fakticky vynutiteľné. Pre prípad, že mladistvý nesplní dobrovoľne výchovné opatrenie, ktoré mu je uložené, nie je zákonom stanovený žiadny univerzálny následok, ani žiadna sankcia. Situácia, ktorá v dôsledku dobrovoľného nevykonania výchovného opatrenia nastane, bude výlučne závislá na okolnostiach, za ktorých bolo výchovné opatrenie uložené. V protiklade k tomu v prípade ochranných opatrení a trestov ukladaných podľa TZ štát zásadne pristupuje k ich výkonu.¹³

Udelenie súhlasu mladistvého k aplikovaniu výchovného opatrenia, ako i jeho prípadné späťvzatie musí byť súčasťou vyšetrovacieho spisu. Takýto postup je správny, pretože na jednej strane prokurátor nie je súd, ktorý jediný má právo v trestnom konaní ukladať iné ako procesné povinnosti, na druhej strane dobrovoľné dodržiavanie výchovných opatrení mladistvým už v prípravnom konaní má značný výchovný efekt. Navyše predstavuje aj určitý indikátor pre súd, alebo v prípade možnosti použitia odklonov v trestnom konaní i pre

⁸ ŠČERBA, F.: *Odklon jako sankční opatření*, in *Trestněprávní revue* roč. 2009, č. 2, s. 34-35

⁹ ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s.32

¹⁰BURDA, E. a kol.: *Trestný zákon*, všeobecná časť, komentár I., diel 1. vydanie 1.Praha: C.H.Beck, 2010, s. 638

¹¹ KOLESÁR J. *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza: Citicom 2010. s. 181

¹²BURDA, E. a kol.: *Trestný zákon*. všeobecná časť. komentár I., diel 1. vydanie 1.Praha: C.H.Beck, 2010, s. 638

¹³ŠÁMAL, P. a kol: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, komentár, 2. vyd., C.H. Beck, Praha 2007, s. 201

samotného prokurátora, aký postup zvolíť pri prevýchove obvineného mladistvého prostriedkami trestného práva.¹⁴

V takom prípade potom výchovné opatrenia plnia aj úlohu procesnej alternatívy, pričom hlavným cieľom je využiť možnosti začať čo najskôr s výchovným pôsobením na mladistvého.¹⁵

Špecifickým účelom výchovných opatrení je usmernenie spôsobu života mladistvého, podpora a zabezpečenie jeho riadnej výchovy a budúceho života. Ich zmyslom nie je represívne pôsobenie, ale účinná a rýchla reakcia na životné pomery mladistvého a vytváranie podmienok pre ďalší - nekriminálny vývoj mladistvých páchatel'ov.

V zásade sú najmiernejším druhom opatrení s preventívno-výchovnými prvkami, ktoré sa mladistvým ukladajú. Pritom sú diferencované - od najprísnejšieho probačného dohľadu, výchovných povinností a obmedzení až po napomenutie s výstrahou. Keďže Trestný zákon vymenováva druhy výchovných opatrení demonštratívne, táto škála nie je nijako obmedzená. Rovnako tak existuje široké spektrum probačných programov, ktoré možno mladistvému uložiť.

Vzhľadom k tomu možno veľmi individuálne a cielene reagovať na celkové životné pomery mladistvého, na skutočnosti, ktoré ovplyvňujú jeho chovanie a na príčiny kriminality páchané mladistvým. Škála výchovných opatrení je rôznorodá, čo umožňuje priliehavé reakcie s prihliadnutím k osobnosti a prostredia mladistvého. Možnosť uloženia výchovného opatrenia už v prípravnom konaní so súhlasom mladistvého navyše umožňuje rýchlu reakciu vo vzťahu k mladistvému páchatel'ovi.¹⁶ Účelom výchovných opatrení je kladne ovplyvniť jeho duševný, mravný a sociálny vývoj so zreteľom na dosiahnutý stupeň jeho rozumového a mravného vývoja, na jeho osobné vlastnosti, rodinnú výchovu a prostredie, z ktorého pochádza, a tým zároveň mladistvého chrániť pred škodlivými vplyvmi a spoločnosť pred páchaním trestnej činnosti.¹⁷ Hoci výchovné opatrenia primárne nemajú mladistvému spôsobiť ujmu, ale vychovať ho, uľahčiť mu návrat do riadneho života a odstrániť z jeho života deliktuálne prvky, niektoré z nich v sebe obsahujú tiež výrazný sankčný prvok – v podobe určitého obmedzenia, ktorému je mladistvý podrobený.¹⁸

¹⁴BURDA, E. a kol.: *Trestný zákon. všeobecná časť. komentár I., diel 1.* Vydanie 1.Praha: C.H.Beck, 2010, s. 638

¹⁵ŠČERBA, F.: *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě.* Praha: Leges, 2011, s.33

¹⁶ŠÁMAL, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentár, 2.* vyd., C.H. Beck, Praha 2007, s. 201

¹⁷IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. všeobecná časť,* Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 454

¹⁸ŠÁMAL, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentár, 2.* vyd., C.H. Beck, Praha 2007, s. 201

Platná právna úprava umožňuje uložiť mladistvému dva druhy výchovných opatrení podľa § 106 ods. 2 TZ:

- výchovné povinnosti a obmedzenia,
- napomenutie s výstrahou.

Uloženie ochranného opatrenia pritom nebude mať bezprostredný vplyv na priebeh ďalšieho konania, ale môže sa prejavíť v jeho postupe, napríklad pri použití niektorého odklonu upraveného Trestným poriadkom napr. podmienené zastavenie trestného stíhania, alebo pri upustení od potrestania súdom podľa § 99 písm. b).¹⁹

Podľa potreby možno mladistvému páchatelovi uložiť jedno výchovné opatrenie, alebo ich ľubovoľnú kombináciu. Výchovné opatrenia možno tiež ukladať spoločne s trestami, alebo s ochrannými opatreniami, ak sa z podstaty veci nevylučujú. V praxi je vhodným výchovným opatrením určeným pre kombinovanie napríklad najmä dohľad probačného úradníka. V prípadoch, kedy je výchovné opatrenie ukladané spolu s podmieneným odsúdením, môže byť výchovné opatrenie uložené maximálne v dĺžke trvania skúšobnej doby.²⁰

Ako už bolo uvedené, výkon výchovného opatrenia končí odvolaním súhlasu zo strany mladistvého, ktorý tak môže urobiť až do právoplatného rozhodnutia vo veci, ale aj právoplatným skončením trestného stíhania, či uplynutím doby, na ktorú bolo výchovné opatrenie uložené. Z logiky veci vyplýva, že výkon výchovného opatrenia skončí aj splnením výchovného opatrenia, ak má povahu jednorazového úkonu a jeho zrušením.²¹

Aj keď súčasná slovenská právna úprava nezaradzuje výchovné opatrenia medzi procesné alternatívy, vzhľadom na vyššie uvedené možno ich zaradenie do tejto kategórie považovať za opodstatnené.

Literature:

BURDA, E. a kol.: *Trestný zákon*, všeobecná časť, komentár I., diel 1. vydanie 1. Praha: C.H.Beck, 2010, 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

IVOR J. a kol.: *Trestné právo hmotné*, všeobecná časť, 2.dopl. a preprac. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

IVOR J. a kol.: *Trestné právo procesné*, 2.dopl. a preprac. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s.217 – 222 a 246 – 247

¹⁹IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné*, všeobecná časť, Bratislava: IURA EDITION, 2010, s.454

²⁰ŠÁMAL, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, komentár, 2. vydání, C.H. Beck, Praha 2007, s. 201

²¹KOLEŠÁR J.: *Sankcie v trestnom práve*. Prievdza : Citicom, 2010. s. 190 - 191

KOLESÁR J.: *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza : Citicom, 2010. 218 s. ISBN 978-80-89433-02-5.

ŠÁMAL,P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentár*, 2. vyd., Praha : C.H. Beck, 2007. 1199 s. ISBN 978-80-7179-375-5.

ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.

ŠČERBA, F.: *Odklon jako sankční opatření*, in *Trestněprávní revue* roč. 2009, č. 2, ISSN 1213-5313.

Contact – email
miriam.hruskova@gmail.com